

הגמשת המתח לא מספיקה

אני שמח על תגובתו של פרופ' מנחם ברין לרשימו תי ("חילוניות יהודית? יש היה בזאת", "הארץ", ספרים" 17.10), שכן היא מאפשרת לפתוח דיון אינטלקטואלי אמיתי בסוגיית החילון בקהילות יהודיות. אני שמח במיוחד מפני שבאותו גיליון של "הארץ", ספרים", ואחר כך גם בגיליון סוף השבוע הפעל מסע "הצננות רחוב יריעה שהיקפיו וער צמתו הכלכלית עשויים לסתום את הגולל על דיון אינטלקטואלי פתוח. כדאי להיכנס לאתר הער קץ שם ניתן למצוא דיון מאוזן פלורליסטי יותר באנציקלופדיה דיה (<http://www.haokets.com>), כמו גם לביקורת שכתב אסף ענברי על האנציקלופדיה (<http://www.notes.co.il/>) ([uripaz/34863.asp](http://www.notes.co.il/uripaz/34863.asp))

פרופ' ברין נקט מצד בתגור בתו להגמיש את האבחנה החדה בין "דת" ל"חילוניות" ואף מצד קטגוריות חדשות של "חילוניות רכה" ו"חילוניות קשה" (מה שכיניתי "חילוניות אידיאלוגית"). הוא מסביר שכשמדובר בהתפשטות החילוניות מדובר ב"חילוניות רכה" ולא ב"חילוניות בקשה". אני מסכים עמו, שכן זה הצד השני של המטבע של טענת הגדרה זו אינה רחוקה מן ההגדרה הפוסט-חילונית, שבניגוד למה שיוחס לי בחלק מהתגובות אינה מבטלת את החילון (או את החילוניות) אלא מבקשת לבטל הגדרות בינאריות נוקשות. בתגובה לרשימותיי כתבה לי קוראת: "אני כל כך שמחה

על שאינני צריכה להתמייין בין דת לחילוניות. אבחנה זו תמיד העיקה עלי". חבל שדיון קונספטיואלי כזה, המשרטט ביתר מורכבות את תהליך החילון, גבולותיו והשלכותיו התרבותיות - ברוח תגובתו של ברין - לא התקיים מעל דפי האנציקלופדיה.

הגמשת המתח בין דתיות וחילוניות כפי שמציע ברין היא מבורכת, אבל אין בה די. שכן, וזאת ניסיתי להראות במאמר הביקורת שלי, תזת החילון הפשטנית מצפינה היררכיה תרבותית ואידיאלוגית בין מרחבים ואשכנזים, מפני שבישראל דת וחילוניות נהפכו למסמנים את-ניים-גזעיים-לאומיים. ביקורת המרכזית על המיזם, שנועד להציג את פניה המגוונים והעשירים של היהדות החילונית, היא שהיררכיה זו מסתייעת בהסתרת מופעיה השונים של "החילוניות הרכה" (אם להשתמש במונח של ברין - קר) בתוככי היהדות החילונית. הצבעתי על השתקפות היררכיה זו בבחירת הערכים המחברים של האנציקלופדיה.

ברין טען בתגובתו שאפשר להפנות את החישוב הסטטיסטי הזה גם נגדי. בניסיון להפריך את טענתי על חוסר הייצוג של נשים ומרחבים באנציקלופדיה הוא פונה לבחינה סטטיסטית של גיליונות "תיאוריה וביקורת" שבצדדי, אלא שלצדדי הניחוח שלו מתבטט על כמה טעויות שברצוני לתקן. ברין נקט מספק סטטיסטיקות בעייתיות מבחינה מתודולוגית, שכן הן מבוססות על מספרים קטנים (למ"ד של 10 כתבים בגיליון מסוים של "תיאוריה וביקורת" או על 13 שמות המופיעים באחת מרשימותיו).

שימותי. חוק המספרים הגדולים מלמד שהתפלגות המבוססת על מספרים קטנים היא אקראית ולא יציבה, וכדי להציג התפלגויות סטטיסטיות יש צורך במספר מקרים גדול יותר. לשם כך המשכת את העבודה שבה החל פרופ' ברין וברקתי את כל גיליונות "תיאוריה וביקורת" שהופיעו מאז אני משמש עורך כתביהעת.

מאז גיליון 16 של "תיאוריה וביקורת" איכלס כתב העת 126 כתבים מאמרים. 38% הן נשים. שיעור המזרחים והמזרחיות ב"תיאוריה וביקורת" עומד על 24%. שיעורים אלה של נשים ומזרחים קטנים מן האידיאל שבירינגר ואני מייחלים לו. אולם בכל זאת שיעור הנשים ב"תיאוריה וביקורת" כפול משיעורן באקדמיה הישראלית, ואף יותר מכפול בהשוואה לשיעור השתתפותן באנציקלופדיה. גם שיעור המזרחים ב"תיאוריה וביקורת" הוא יותר מכפול משיעורם בקרב המרצים באוניברסיטאות, וגדול פי ששה משיעורם באנציקלופדיה. לעניות דעתי זהו שיעור עדיף מן הגבוהים, אם לא הגבוה, של נשים ומזרחים בכתבי-עת או מוסדות אקדמיים בישראל כיום.

זאת ועוד. פרופ' ברין יודע היטב שרוב המאמרים המגיעים לכתבי-עת אינם מאמרים מוגמרים, ולכן קשה יותר לעורך להשיג שיעור ייצוג ראויים. זאת בניגוד לאנציקלופדיה שם נבחרו הכותבים בידי העורכים מא' ועד ת', ואף קיבלו שכר בעבור כתיבתם. אם נשווה את הרכב מועצת המערכת של "תיאוריה וביקורת" (שהיא בשליטת העורך) נמ' צא שוב שיעורים גדולים לאין שיעור מן האנציקלופדיה: 33%

נשים (לעומת 1 מתוך 14 במערך כת האנציקלופדיה) ו-30% מזרחים (לעומת 1 מתוך 14 במערכת האנציקלופדיה).

צר לי שהתגובה של עורכי המיזם - שאמור לייצג ערכים המקדמים דיון סובלני, ביקורתי ופלורליסטי - היא מתגוננת כל כך. הדיון הוא בעל חשיבות עצומה לא רק לסוגיות של דת וחילון, אלא גם לשאלות תרבותיות ופוליטיות רחבות שעומדות על סדר-היום שלנו. חבל אם מתקפת יחסי הציבור של מנהלי המיזם תצליח להשתיק את המבקרים המציבים ביקורת אינטלקטואלית לגיטימית.

פרופ' יהודה שנהב
תל אביב

ניסיון להשתיק מחאה

בתגובה למכתבו של פרופ' חנן חבר, "אמירות המורות" ("הארץ", ספרים" 17.10), שבו כינה אותי בשם גזען: זהו כמובן אבסורד שמעורר המהיר הוולל בתווית זו, כמו שעושה חבר, הוא הרבה פעמים ניסיון להשתיק כל מחאה נגד גילויים של שובניזם ערתי, ולאפשר לשנאה אתוצנזטורית לקבל ביטוי פומבי בציבור כשהיא נהנית מחסינות מחלטת בפני כל ביקורת.

מאמרו של יהודה שנהב נגד "זמן יהודי חדש" הכניסו בכוח למרכז הדיון את נקודת המבט העדתית, ופתחו במלחמה במונח חיים של מזרחים/אשכנזים. הטיעון שלו היתה שהאנציקלופדיה

היא מיזם שכל הישגו הוא לחזק את ההגמוניה האשכנזית (הגב"רית) בישראל. זה מה שהוא ראה בה ואת הטענה הזאת שירתו כל דבריו - גם כאשר ספר את הרשימה ה"מזרחים" וה"אשכנזים" בין הכותבים, וגם כאשר תקף בלשון פרועה וגדרשת איבה את מסת המבוא שלי, כשהוא מעוות ומזייף פסוקים ועושה מניפולציות שמונעות מהקוראים להכיר את השקפותי האמיתיות (כפי שהדגמתי בתשובתי). אני ביקרתי את שנהב ואת החירוש שהוא הכניס לביקורת ספרים - לברוק ספר על פי המוצא של המחברים והעורכים ולא על פי תוכנו.

כל אחד יודע עד כמה יצרים שליליים, ובעיקר נטירת איבה ושנאה קבוצתית, יכולים לשכשך את תפיסת המציאות. כאשר שר בניגום ערתי משתלט על עולמו (האינטלקטואלי והרגשי) של אדם עד שאינו מסוגל להתבונן בער לם כהנניתי, או לקרוא ולשמע דברי אחרים בלי לענותם כלל, הרי המחאה על כך לא רק שאינה גועזת, כפי שטוען פרופ' חבר, אלא היא ביקורת על גזענות באחד מספיקה הברורים.

ירמיהו יובל
הרצליה

יצרי זהות מזרחיים

תגובתו של פרופ' ירמיהו יובל ("מי מפתח מחילון התרבותי?" "הארץ", ספרים" 10.10), הכוללת מאמר מלומד על ההיסטוריה של אירופה (הנצדית לרוב) ומתעלמת לחלוטין מן הביקורת על הדרת המזרחים מהמאסף האני-

ציקלופדי שערך, אינה אלא ענין הדגמה לצדקת טיעוניו של פרופ' יהודה שנהב. כל זה היה בו כוונה להעלות חיוך על שפתי הקורא העוקב אחר צהצוח הלשוני ב"שני הפרופסורים הנכבדים בטרם ימשיך בעמל יומו, לולא היה בו חר פרופ' יובל להפך את שתיקה הרועמת בקשר לעניין המזרחי בתחילת דבריו. "ייצרי זהות המזרחיים", הוא מלמד אותנו "שולטים בתמונת עולמו" ששנהב. הם גורמים ל"ראייה חד גונית וסטריאוטיפית של העולם" ול"פוזיות מחשבתו" (...) המדלגה בין מלים ודברים וקושרת בקשר אסוציאציה מוטים הלכות העבר למו של הכותב וממלחמות העבר שלו, ול"קריאה סטריאוטיפית" (...) שנחפזת להטיל (...) את הקריאה לישאות האידיאלוגיות המבנות את מחשבתו.

מארג התכונות שמייחס יובל ל"ייצרי זהות המזרחיים" הם כאלה המזוהים על ידו בתגובתו עם חשבת ימי הביניים. להם הוא סורח להוסיף את הסבלון המזרחי הייחודי - הנחפזת מאגף גמיתן להבין מדוע נפקד מקומם של המזרחים מבין מאות עמדות של המאסף האנציקלופדי המשקף פנים נאמנה את תמונת עולמו של העורך, שנבחר בעיני עצמו מפ"רופ' שנהב כשהוא אינו נשלט בידי יצרי או חוטא בראייה סטריאוטיפית. את אלה הוא מותיר לפרופסור המזרחי.

דותן לשם
תל אביב

עד היכן מגיע תסביך הנחיתות?

כנער יהודי בבליגיה, בשנות ה-60-70, היה לנו הרגל משפחת "לקפוץ" בצהלה על כל שם בעל צליל יהודי שהופיע ברשימת שמות השחקנים, המשתתפים, המבצעים והמפיקים המופיעה בסיום סרטים ושדורי טלוויזיה. תסביך של מיעוט נרף שרובה להוכיח לעצמו שגם הוא "שוה" נזכרת בכך במסגרת הפולמוס בין פרופ' יהודה שנהב לעורכי האספיקה האנציקלופדית "זמן יהודי חדש" ("הארץ", ספרים", 12.09-17.10).

קראתי את הדברים ולא מאמין: בישראל של 2007 יושב פרופ' שנהב וסופר את שמות מחברי הערכים ביצירה הנ"ל כדי לראות כמה מהם מזרחים. עד היכן מגיע תסביך הנחיתות הזה? האם המזרחים צריכים עוד להוכיח משהו בחברה הישראלית? ומה יעשה שנהב עם שם משפחה כמו אביטל, שיכול להיות עברות דינו של שמי, עמישב? נחמתי היחידה היא שרוב הציבור המזרחי חי אינו שותף לעמדות ולשיטות של שנהב וחבריו, המתפרנסים מטיפוח "שד ערתי" מלאכותי המבטיח להם נוכחות מתמדת בתקשורת.

יהושע עמישב
ראשון לציון

השקת הספר

"זיוה קרונוזון: רמץ"

מאת גדעון עפרת

תקיים ביום ב' 29 לאוקטובר

בשעה 19:30 במוזיאון ארץ ישראל

רח' חיים לבנון 2 רמת אביב

האירוע פתוח לקהל הרחב, לאישור

השתתפות צלצול: 03-6414196

מוציא לאור: **המחנה**
מספרים מהסוג האינטלקטואלי

קח ראובן ואדית הכט

אוניברסיטת חיפה

מוסד הרצל לחקר הציונות ולמודה

מכריזים על:

פרס הכט

לשנת תשס"ח

ע"ש ד"ר ראובן הכט

הפרס יוענק לחוקרת/ישראלית עבור ספר מחקרי שכתבה בנושא תולדות הציונות, היישוב העברי בארץ-ישראל או מדינת ישראל, ופורסם בשלוש השנים האחרונות

הפרס, בשווי של 10,000 דולר ארה"ב יוענק (בשקלים) ביום העיון השנתי לזכרו של ד"ר הכט שיתקיים ביום חמישי, 15 במאי 2008

הצעות והמלצות יש להגיש בצרף קורות חיים ושלושה עותקים של הספר (שלא יוחזרו לשולחיהם) עד 15 בינואר, 2008 למזכירות מוסד הרצל, אוניברסיטת חיפה, הר הכרמל, חיפה 31905

טל. 04-8240851, פקס. 04-8249010, e-mail: flimor@univ.haifa.ac.il